

Tóth Balázs István

A helyi valuta szerepe a lokális gazdaságfejlesztésben

A bajor Chiemsee Regiogeld és a soproni Kékfrank-utalvány kezdeményezés

ÖSSZEFOGLALÓ: A helyi fizetőeszközök a regionális gazdasági tevékenységek és együttműködések erősítését támogató pénzhelyettesítőre utalnak. A tanulmány célja a hazánkban kevésbé ismert helyi pénzek pénzügyi-regionális szempontú áttekintése és értékelése egy külföldi és egy formálódó hazai kezdeményezésen keresztül. A szerző olyan kérdésekre keresi a választ, hogy miként állnak a helyi fizetőeszközök a társadalmi-gazdasági fejlődés szolgálatában, illetve milyen lehetőségei vannak hazánk szempontjából. Az elemzés interdiszciplináris megközelítésű, esettanulmányi felmérésre épül, a szerző a témával kapcsolatos társadalompolitikai és regionális gazdaságfejlesztési vetületet, illetve jogszabályi hátteret domborítja ki. Az elemzés újdonsága abban áll, hogy a pénzhelyettesítőkkel kapcsolatban eddig több tudományterületet átfogó munka nem készült, valamint a konkrét példákon bemutatott működési mechanizmus kiindulásként szolgálhat azok számára, akik foglalkoznak a helyi valuták létrehozásának gondolatával.

KULCSSZAVAK: helyi pénz, regionalitás, Chiemgauer, Kékfrank

JEL-kód: E42, F36, G20, N24, R51

A nagy világgazdasági válsággént aposztrofált gazdasági visszaesés Európán belül először Ausztriában robbant ki 1931-ben. A bécsi nagybankok és fiókhálózataik összeomlásával a banksőd fokozatosan terjedt át a szomszédos országokra, köztük Németországra is. A két világháború közötti gazdasági kimerülés, a fedezet nélküli pénzkibocsátás és a kereskedelmi kapcsolatok szétzilálódása, illetve a jelentős mértékben megnőtt infláció és munkanélküliség kezelésére jelent meg több közgazdász (például Pierre-Joseph Proudhon) által már régóta hőn áhított – a nemzeti valuta mellett második pénznemként használt – úgynevezett szabad pénz. A helyi valutának vagy helyi pénznek is nevezhető fizetőeszköz – amelynek első elmélete *Silvio Gesell* (1958), a *Freiwirtschaft*-elmélet megalkotójának munkásságához köt-

hető – nemcsak enyhítette a világgazdasági krízis hatásait az 1930-as évek elején, hanem bizonyos régiókban fel is lendítette a lokális gazdasági tevékenységeket, együttműködések.

Tanulmányomban a helyi valuta (németül: *Regiogeld/Regionalgeld*, angolul: *local currency*) más néven a helyi pénzhelyettesítő (németül: *Komplementärwährung*, angolul: *complementary currency*) lokális gazdaságfejlesztésben betöltött szerepével, jelentőségével foglalkozom. A témaválasztást indokolja, hogy a nyugat-európai országok számos mikrorégiója sikeresen stabilizálta gazdaságát a helyi pénzhelyettesítők alkalmazásával. A kezdeményezés kedvelt eszköz maradt napjainkban is az önkormányzatok, a civil szféra és a helyi kis- és közepes vállalkozások között a regionális gazdaság támogatására.

A HELYI VALUTA NÉHÁNY ELMÉLETI VONATKOZÁSA

A helyi valutarendszerre épülő kereskedelem a XXI. század elejére világszerte és több nyugat-európai (brit, francia, német, osztrák, svájci stb.) térségben forradalmasította a lokális térben előállított termékek és szolgáltatások cseréjét.

A helyi pénzügyi rendszer célja kettős. Egyrészt kiegészíti a nemzeti valutával való kereskedelmet egy adott funkcionális régióban,¹ tehát a helyi pénz küldetése nem az ország hivatalos fizetőeszközének helyettesítése. Másrészt a helyi valuta termelőket, fogyasztókat, egyesületeket és közösségeket köt össze egy olyan kész- és számlapénzkímélő fizetőeszközzel, amely kizárólag egy bizonyos gazdálkodói térben – valamely településen és agglomerációjában, esetleg szélesebb vonzáskörzetben – használható.

A közgazdasági elméletek oldaláról vizsgálva megállapítható, hogy a helyi valuta a fiziokratizmus egyfajta lokális leképeződésének tekinthető, amelyet a sikeres gyakorlati példák ellenére napjainkban a közgazdasági *mainstream* irányzat marginálisnak tekint. A fiziokraták azt vallották, hogy a társadalmi összítőke újratermelése külkereskedelem nélkül is végbemehet (Mátyás, 2004). A regionális gazdaságfejlesztés oldaláról ez a logika arra enged következtetni, hogy bár az interregionális (régiók közötti) kereskedelem fontos, de nem lehet a társadalom gazdagságának egyetlen forrása. A régióon belüli kereskedelem sokkal előnyösebbé válhat, így lehetővé válik a régió belső adottságain alapuló fejlődés (Soder, 2008). Az endogén fejlődés elmélete szerint a növekedést a lokális keretek között a helyi gazdálkodó szervezetek részvételével kell elérni (Lados – Rechnitzer, 2004). A lokális gazdaságfejlesztés fókusza eddig az úgynevezett bázis- és erőforrásfüggő szektorokra² irányult, mert ezek képesek dinamikus piacbővítésre s a jövedelmek jelentős növelésére (Lengyel, 2010). A helyi szektorokban vi-

szont a piaci részesedés bővítése, a munkatermelékenység javítása általában a versenytársak tönkremenésével jár. A helyi fizetőeszközök alkalmazása ezen a felfogáson nagymértékben változtat; elkerülhető ugyanis, hogy a helyi szektor csak a másodlagos multiplikátorhatások révén a bázis- és erőforrásfüggő szektor jövedelemnövelő hatására fejlődjön.

A helyi valutarendszer egyik sajátossága, hogy többnyire lejáráttal rendelkező rendszerként funkcionál. A valutarendszerben kibocsátott papírok birtokosának szembe kell néznie a valuta értékvesztésével, amelyet elsősorban a lejárat idő³ (*demurrage*) határoz meg (Kennedy – Lietaer, 2004; Lietaer, 1999). A fizetőeszközök lejárat ideje általában valutafüggő. Léteznek olyan helyi valuták, amelyek nem rendelkeznek lejáráttal (például a svájci WIR-valuta), így tulajdonosa bármely időpillanatban ugyanolyan névértéken vásárolhat terméket, vagy vehet igénybe szolgáltatást. A legtöbb esetben éves, de gyakran havi szinten határozták meg az eszköz lejárat idejét (Lietaer, 1999). Az értékvesztés lényeges tulajdonsága a helyi pénzhelyettesítőnek, mert ez biztosítja a gazdasági vérkeringés motorját: a lejárat a fogyasztást preferálja a megtakarítással szemben.

A helyi valutarendszer másik jellegzetessége, hogy a helyi valuta mindig a helyi gazdaságban marad, nincs tőkeexport, így védve maradhat a helyi gazdaság vagyonának jelentős része. Valamely másik hazai régióból vagy külföldről beszerzett áruk, illetve az oda kivitt termékek, szolgáltatások ellentételezése nem történhet helyi pénzzel, mivel a régióon kívüli gazdasági szereplők azt nem fogadják el. A megtermelt bevétel egy része tehát a régióban marad, ahelyett, hogy különböző pénzügyi tranzakciókon keresztül kivonná onnan (Kennedy – Lietaer, 2004; Ziegler, 2009).

A helyi pénzhelyettesítők főbb jellemzői

▶ A regionális gazdasághoz kapcsolódik. A fizetőeszköz régióon kívüli felhasználása nem le-

hetséges, vagy meghatározott elvek szerint korlátozott.

▶ A nemzeti törvényes fizetőeszköz kiegészítője, második pénznem, a vállalkozások elfogadási kötelezettsége nélkül. Alkalmazása nem automatikus, vagyis nem kötelező a helyi gazdasági szereplők, gazdálkodó szervezetek körében.

▶ A helyi valuta más típusú fizetőeszközöket kímélő eszköz, ugyanakkor versenyez is azokkal (készpénz, számlapénz, hitelkártya stb.).

▶ A helyi valutát rendeletben meghatározott értékben rögzítik, oly módon, hogy leggyakrabban egységnyi helyi valuta egyenlő egységnyi nemzeti valutával, tehát az átváltási arány 1:1-hez történik. Inflációs környezetben az átváltási arányt módosíthatják.

▶ A rendszer fontos alapelve a szubszidiaritás. A helyi valutarendszer hozzájárul a település agglomerációjában vagy nagyobb vonzáskörzetében élő emberek társadalmi környezetének javulásához, a közösség társadalmi tőkéjének – legfőképpen a bizalom – növekedéséhez.

A helyi valutarendszer előnyei

(Kennedy – Lietaer, 2004; Lietaer, 1999)

① A helyi fizetőeszköz közösségfejlesztő erővel bír, hiszen segít felépíteni a közösséget azáltal, hogy az egyéni gazdálkodók, a kis- és közepes vállalkozások (kkv-k), a helyi szolgáltatók és a nem profitorientált szféra számára lehetővé teszi, hogy aktívabban vegyenek részt a helyi tevékenységekben.

② A helyi valuta gyorsabban forog, mint a nemzeti fizetőeszköz. Ugyanaz a pénzmennyiség többször is megfordul a *demurrage* miatt, ezért ugyanazon idő alatt jóval nagyobb bevételt eredményez.

③ A pénzhelyettesítők elősegítik a gazdaságosabb termelést, illetve a sajátos, egyedi helyi és regionális szükségletek kielégítését.

④ A helyi pénz elősegíti az együttműködést az addig kereskedelmi kapcsolatban nem álló helyi gazdasági szereplőkkel, s erősíti a kooperációt a már együttműködő felek között is. Így

kedvezőbb környezetet teremt az innovációk és a fejlesztések számára.

⑤ A rendszer lehetővé teszi a térségen kívüli fejlesztési források bizonyos fokú mellőzését, előmozdítja az endogén fejlődést.

⑥ A helyi valuta javítja a fizetési morált a résztvevők között, mert az eszköz birtokosa a helyi valuta visszatartásával semmilyen előnyre nem tesz szert, felhalmozásából semmilyen haszna nem származik.

⑦ A valutarendszer az egészségügy, az oktatás és a környezetvédelem támogatásával elősegítheti a régió kapacitáskihasználásának növelését, a képességek és tapasztalatok jobb kihasználását.

A helyi valutarendszer negatívumai

(Kennedy – Lietaer, 2004; Lietaer, 1999)

① A helyi valutarendszer fenntartható működtetéséhez egy nonprofit szervezet felállítása szükséges. Ennek a szervezetnek egy folyamatos frissítést igénylő keresleti és kínálati jegyzéket kell összeállítania a valutarendszerben érintett vállalatokról és a nem profitorientált szervezetekről.

② Kezdetben nehéz rábírní a kkv-kat a rendszerben való együttműködésre, utána általában nehéz motiválni az érintetteket és kommunikálni köztük a sokszereplős rendszerben.

③ A helyi valutához könnyű hozzájutni, de hatékony elköltése jól átgondolt döntést követel.

④ A valutarendszer azt az érzetet kelti, hogy a kkv-k képesek felvenni a versenyt az erősebb nemzeti, multi- vagy transznacionális vállalkozásokkal.

⑤ A valutarendszer sikerét nagyban meghatározza az érintettek magatartása, a könnyedség. Ha nehéz a megegyezés a felek között, akkor ez a partnerek között további feszültségeket szül a jövőben.

⑥ A lejáratú idővel rendelkező valuták esetében a fogyasztás elsődleges a megtakarítással szemben. A neoklasszikus növekedésmélet szerint viszont a fogyasztás csak rövid távon jár

gazdasági növekedéssel, a keynesiánus elmélet szerint pedig rövid távon túlkereslet jellemző, s csak hosszú távon biztosított az életminőség növekedése (Samuelson – Nordhaus, 2003).

Mindezekon túlmenően mind az erősségek, mind a gyengeségek oldalán hozhatók fel további érvek, az iménti felsorolás a fontosabb megállapításokat tartalmazza.

HELYI VALUTARENSZEREK A GYAKORLATBAN

Korai kezdeményezések

Az 1920-as évek végén, amikor a világgazdasági krízis első hullámai már érintették Európát, több német település bevezette a *Wära* néven ismertté vált utalványt.⁴ 1931-ben már több mint ezer cég használta a helyi valutát a lokális gazdaságban különféle kereskedelmi ügyletek lebonyolítására. A *Wära* az 1930-as évek elején indult hódító útjára Dél-, illetve Közép-Németországban, 1931-ben a baden-württembergi Ulmban és a tübingjai Gerában vált kedvelt fizetőeszközzé. A helyi pénz azonban nem működhetett sokáig, mert 1931 októberében illegális fizetőeszköznek minősítették, és betiltották a fizetőeszközzel való kereskedelmet (Kennedy – Lietaer, 2004; Ziegler, 2009).

Az osztrák utalványozás története 1932-re nyúlik vissza. A válság közepette a tiroli Wörgl polgármestere az úgynevezett wörgli schilling (*Wörgler Schilling*) alkalmazásával teremtette elő az önkormányzati alkalmazottak munkabéretét. Mivel az elképzelést a térségben működő vállalkozások előremutató iniciatívának tartották, ezért hamar csatlakoztak hozzá. A wörgli modellként elhíresült technika nagy népszerűségnek örvendett *Freiwirtschaft*-elmélet teoretikusai között is. 1933 augusztusáig összesen 34 500 schilling értékben bocsátottak ki helyi fizetőeszközt. Mivel a szükségpénz nagyon gyorsan veszített értékéből, ezért nagy sebes-

séggel forgott (a schillingnél tizenháromszor gyorsabban). A wörgli schilling vérátömlését adott a helyi gazdaságnak, így a munkanélküliségi ráta csökkent és a település sanyarú anyagi helyzete ugrásszerűen javult. A folyamat azonban nem nézte jó szemmel az Osztrák Nemzeti Bank, és mire más városok is követték volna Wörgl példáját, 1933 novemberében betiltották a helyi fizetőeszköz használatát. (Kennedy – Lietaer, 2004).

A helyi valutarendszer történetének korai időszakából említést érdemel két további érdekesség is. Az egyik, hogy napjainkban is működnek olyan valutarendszerek, amelyek az 1930-as években jöttek létre. Kiváló példa erre a Svájcban, 1934-ben létrehozott lejáratú idő nélküli WIR (*Wirtschaftsring Genossenschaft*). A másik érdekesség, hogy Közép-Kelet-Európából és a Távol-Keletről is említhető egy-egy jeles kezdeményezés. A romániai Medgyesen 1933-ban bevezetett letéti jegyrendszer igen hasonló volt nyugati társaihoz, Japánban pedig – szintén ebben az időszakban – a *Labor Banks* bocsátott ki helyi fizetőeszközöket.

Helyi valutarendszerek napjainkban

Az elmúlt két évtizedben világszerte rendkívüli igény mutatkozott a helyi valuták alkalmazása iránt, napjainkban közel 2500 különböző lokális fizetőeszköz ismeretes (Ziegler, 2009). Argentína például a Nemzetközi Valutaalap által gerjesztett 2001-es pénzügyi válság idején az önkormányzatok által kibocsátott helyi utalványokkal tartotta fenn magát. Az Egyesült Államokban a „*Wall Street gain, Main Street paine*” jelszava alatt szövetkezetek és szomszédsági gazdasági körök szerveződtek, sokasodnak az utalványos elszámolások (HA-MI, 2009a). Egy friss felmérés szerint további kétszáz kezdeményezés van kialakulóban (Hoffmann, 2010), ebből Európában nagyjából 70–80. A pénzhettesítő életgörbéje Nyugat-Európában a

növekedés, kontinensünk középső és keleti felében – köztük Magyarországon is – a bevezetés fázisában van.

A legtöbb kezdeményezéssel Nagy-Britanniában és Németországban találkozunk, de a pénzhelyettesítők Ausztriában, Franciaországban, Olaszországban és Svájcban is egyre népszerűbbek. A briteknél több mint négyszáz városrégió csatlakozott a *LETS (Local Exchange and Trading System)* néven elhíresült rendszerhez. A szigetország helyi fizetőeszközei közül említést érdemel a *Lewes Pound*, a *Stroud Pound*, a *Totnes Pound* és a *Brixton Pound*. A Franciaországban létező legnépszerűbb regionális utalványrendszer a *SELidaire* elnevezés alá összpontosult. Németországban néhány helyi valuta egyes városrégiókhoz vagy földrajzi tájakhoz kötődik, más helyi valuták pedig tartományi szinten működnek (lásd 1. táblázat). Az osztrák példák közül a *Gössingtaler*, a *Tiroler Stunde*, a *Styrrion*, és a *Talentetauschkreis Vorarlberg* említhető. A névválasztásánál általában fontos szempont a térséget szimbolizáló kifejezés.

A CHEIMGAUER REGIOGELD

Működési mechanizmusa és társadalmi-gazdasági vonatkozásai

A Chiemgauer Regiogeld a bajorországi Chimsee régió helyi valutája, jelenleg a német nyelvterület legnagyobb valutarendszere, s az egyik legsikeresebb példája egy világvaluta második pénznemének. Az először 2003-ban kibocsátott valuta Chiemgauról, a Chiemsee egyik mikrorégiójáról kapta nevét.

A helyi valutarendszer létrehozásának egyik oka az volt, hogy egyre több kisvállalkozás bizonyult esélytelennek az óriásvállalatokkal szemben, másrészt rendkívüli szükséglet mutatkozott a képzett és kreatív munkaerő iránt. A régióban az aktivitási ráta fokozását tűzték ki

célul, így diákok, álláskeresők, illetve önkéntesek részére biztosítottak különböző munkalehetőségeket. A munkavállalók helyi valutában kapták meg munkájuk ellenértékét, így a munkaadó biztos lehetett abban, hogy az alkalmazottak a helyi gazdaságban fogják elkölteni jövedelmüket. Ezzel párhuzamosan az elköltözés és a migráció veszélye is lényegesen lecsökkent. A Chiemgauer további érdeme, hogy előmozdította és ma is támogatja a kulturális, környezetvédelmi és oktatási tevékenységeket, a hazai élelmiszer- és könnyűipar támogatásával biztosítja a térség gazdaságának stabilitását és fenntartható fejlődését (Ziegler, 2009). A régiós bankjegyekkel tehát mindenki jól jár, mert jövedelemhez jutnak a program keretében foglalkoztatottak, növekszik a boltok forgalma, magasabb fizetőképes kereslet jelentkezik a helyben termelt termékek iránt, s az összegbevétel egy meghatározott százaléka a nonprofit szervezetekhez jut.

A Chiemgauer működési mechanizmusa nagyon egyszerű. Az euróért kapott regionális fizetőeszközt a vásárlók, gazdálkodók árura cserélhetik, vagy szolgáltatást vehetnek igénybe a kezdeményezésben részt vevő vállalkozásnál. A vállalkozás ezután a fizetőeszközzel tovább kereskedhet, de dönthet úgy is, hogy helyi valutáját a működéshez szükséges alapanyagok beszerzésére vagy a munkavállalók bérének kifizetésére fordítja, esetleg kiveszi a vállalkozásból, és a tulajdonosok saját szükségleteik kielégítésére fordítják. Ha a kezdeményezésben részt vevő magánszemélyek vagy szervezetek úgy határoznak, hogy helyi valutájukat nemzeti fizetőeszközzé váltják vissza, akkor ezt csak egy 5 százalékos úgynevezett regionális hozzájárulás (*Regionalbeitrag*) megfizetésének terhe mellett tehetik meg, tehát mindenkor a visszaváltott helyi fizetőeszköz mennyiségének 95 százalékát kapják meg euróban. Az 5 százalékos díj 60 százalékát a helyi projektet támogató közel kétszáz közhasznú egyesület egyike (például tűzoltóság, iskola, kórház stb.) kapja.

HELYI VALUTÁK NÉMETORSZÁGBAN 2002 ÉS 2007 KÖZÖTT

Helyi valuta megnevezése	Városrégió és tartomány	Létrehozás ideje
Bremer Roland	Bréma (Bréma)	2002. szeptember
Chiemgauer	Chiemsee (Bajorország)	2003. január
Kann-Was	Löptin (Schleswig-Holstein)	2004. január
Sterntaler	Berchtesgadener Land (Bajorország)	2004. április
Landmark	Reinstädt (Türingia)	2004. augusztus
Kirschblüte	Witzenhausen (Hessen)	2004. október
MARKgräfler	Heitersheim (Baden-Württemberg)	2004. október
UrstromTaler	Gusen (Szász-Anhalt)	2004. október
Hallentauer	Pfaffenhofen (Bajorország)	2004. november
Regio im Oberland*	Wolfratshausen – Bad Tölz (Bajorország)	2005. január
Berliner Regional	Berlin (Berlin)	2005. február
Brod€inheit	Altenkirchen (Rajna-vidék-Pfalz)	2005. április
VolmeTaler	Hagen (Észak-Rajna-Veszfália)	2005. október
BürgerBlüte	Kassel (Hessen)	2006. április
Havelblüte	Potsdam (Brandenburg)	2006. június
Nahgold	Nagoldtal (Baden-Württemberg)	2006. október
Rössle Regional	Stuttgart (Baden-Württemberg)	2006. december
Tauberfranken	Creglingen (Baden-Württemberg)	2006. december
DreyEcker	Schopfheim (Baden-Württemberg)	2007. január
Regio in München*	München (Bajorország)	2007. január
Regio im Ostallgäu*	Ostallgäu (Bajorország)	2007. március
Ammerlehtaler	Ammersee bis an Lech és Landberg/Lech (Bajorország)	2007. június
Pälzer	Speyer (Rajna-vidék-Pfalz)	2007. július
Zschopautaler	Mittweida, Frankenberg, Waldheim, Hainichen, Flöha (Szászország)	2007. augusztus
Alto	Hamburg (Hamburg)	2007. október
Augusta	Göttingen (Alsó-Szászország)	2007. október

Megjegyzés: * Ugyanazon egyesülethez tartoznak.

Forrás: Ziegler, 2009

Az egyesület nemzeti valutában kapja meg a regionális hozzájárulást, amelyről eldöntheti, hogy ismét beváltja-e helyi valutára. A maradék 40 százaléknyi díj a helyi fizetőeszköz kibocsátójának kiadásait, tehát a „rendszergazda” költségeit fedezi (Schröder, 2006).

A Chiemgauer előnye a gazdasági szereplők szempontjából a következőkben foglalható össze (Ziegler, 2009).

▶ A vállalatok, termelők számára a legfontosabb pozitívum, hogy költségmegtakarítást érhetnek el. A többletkiadások ugyanis lefaraghatók, a tranzakciós, a szállítási, a motivációs és a

koordinációs költségek jelentősen csökkenthetők. Ezen kívül pénzbeli (például többletbevétel) és immateriális (például erősebb vállalkozói alap, bizalmi tőke) hasznokra is szert tehetnek. Ráadásul a „rendszergazda” a vállalkozás marketingtevékenységének egy részét is átveszi, a Chiemgauer internetes portálján elérhetővé válnak a kezdeményezésben részt vevő vállalkozások adatai és kínálati jegyzéke.

▶ A magánszemélyek elsősorban a közösségi szellem javításához, a regionális identitás megerősítéséhez járulnak hozzá, amely visszahatva saját jólétüket és életminőségüket növeli. Az

utalványok használata a regionális hozzájárulás révén automatikusan és többletköltségek nélkül fokozza a helyi oktatásba, kultúrába, természeti és épített környezetbe történő beruházásokat, amelyeknek hasznélvezői végső soron az egyének lesznek.

▶ Az egyesületek számára a legfontosabb pozitívum, hogy részesülnek a regionális hozzájárulásból. Ha havonta ötven gazdálkodó kétszáz euró értékben váltja vissza helyi valutáját, akkor 3600 euró bevételt realizál évente a kezdeményezésben részt vevő egyesület.

A Chiemgauer kezdeményezést indulása óta több bíráló is érte. Az elméleti elemzésben szereplő kritikus pontokon kívül a következők emelhetők ki (Ziegler, 2009).

▶ A bevezetés időszakában alacsony mértékű volt a helyi valuta elfogadottsága. Azok a vállalkozások, amelyek elsőként csatlakoztak a kezdeményezéshez, nem tudták a kívánt mennyiségben „továbbadni” utalványaikát, mert más vállalkozások, beszállítók és a bankfiókok nem fogadták el a pénzhelyettesítőt. A valuta rendszerint a termelőknél maradt, akik az értékvesztést elkerülve kénytelenek voltak a tervezettnél több Chiemgauert visszaváltani euróra.

▶ A Chiemgauer elfogadóinak folyamatosan számításokat kell készíteniük arra vonatkozóan, hogy a valuta visszaváltásakor a regionális hozzájárulás kifizetésével, vagy a valuta visszatartásakor annak értékvesztésével járnak-e jobban. A „kényszerű adományt” nem fizetik meg szívesen a vállalkozók, ezért a tapasztalatok szerint inkább a lejáratú idővel néznek szembe.⁵

▶ A Chiemgauer értékvesztése rendszeresen meghaladja az euró inflációjának mértékét.

▶ A helyi valuta bírálói azt a kérdést is gyakorta felvetik, hogy mekkora a helyi valuta valódi haszna. A helyi valuta elfogadói elsősorban saját üzleti környezetük iránt érzékenyek, így a kezdeményezésben való részvételük elsősorban nem a közösségi szellemet támogatja. A Chiemgauer imázsának javítása nagyrészt a „rendszergazdára” marad.

▶ A helyi valutaeszköz sikeressé tételének egyik legfontosabb mozzanata a folyamatos, de költséges marketing. A helyieket ugyanis meg kell győzni arról, hogy a rendszer, bár szokatlan, mégsem bonyolult, és valóban az ott élők érdekeit szolgálja (Stipsicz, 2009).

▶ Empirikus kutatások igazolják azt a tényt, hogy a Chiemgauer használata eddig nem párosult érzékelhető magatartás- és mentalitásváltozással, s nem mérséklődött az áruk és szolgáltatások interregionális kereskedelme. *Schröder* (2006) szerint az elmélet és az alkalmazás eredményessége olykor távol áll egymástól.

A Chiemgauer Regiogeld pénzügyi vonatkozásai

A Chiemgauer hat címletben kerül kibocsátásra, amelynek átváltási aránya 1:1-hez történik. A Chiemgauerre beváltott pénzmennyiség fedezetként a helyi bankban kamatozik. A papíralapú és elektronikus Chiemgauer értékvesztésének mértéke eltérő. A papíralapú fizetőeszköz lejáratú idejét háromhavonta 2 százalékban állapították meg (Ziegler, 2009), tehát a kibocsátott eszközök eredeti névértékükön három hónapig forgalomképesek. A lejáratú idő eltelte után a névérték 98 százalékaért még tovább lehet kereskedni az eszközzel a következő három hónapban. Ez azt jelenti, hogy évente 8 százalékos csökken a valuta névértéke. Az elektronikus számlapénzként funkcionáló fizetőeszköz értékvesztése harminc nap után kezdődik, s a pénzmennyiség naponta 0,02 százalékot veszít értékéből, amelyet a számlatulajdonos kontójáról vonnak le.

A kibocsátott Chiemgauer-nyomtatványokat eddig egy év után kötelezően be kellett vonni, és helyettük újakat kellett kibocsátani, azonban 2010 januárjától két évre hosszabbították meg a forgalomba hozott Chiemgauer-utalványokkal folytatott kereskedelmet. Ha esetleg forgalomban marad három évnél hosszabb idő óta kibo-

csátott eszköz, akkor azt már nem lehet visszaváltani euróra (Ziegler, 2009).

A Chiemsee régió valutájának sikerességét szemléletesen mutatja néhány statisztikai adat (lásd 2. táblázat). A táblázatból leolvasható a fogyasztók, termelők, egyesületek és közösségek számának évről-évre történő gyarapodása. A táblázat második blokkja a Chiemgauer és euró közötti átváltások főbb sarokszámait vezeti végig. A táblázat utolsó része a fontosabb pénzügyi információkat (összbevétel, költségek, forgási sebesség stb.) tartalmazza.

A legfrissebb adatok szerint több mint két és félezer felhasználó vett részt a kezdeményezésben. A statisztika arról árulkodik, hogy a Chiemgauer egyre nagyobb népszerűségnek örvend a helyi gazdaság szereplői között. A pénz gyors forgásának köszönhetően több mint négymillió euró árbevételt produkáltak a

társég vállalatai összesen (2007-ben nagyságrendileg ennek a felét). A civil szervezeteknek 2009-ben összesen közel húszezer eurót biztosított a Chiemgauerrel folytatott kereskedelem. Ziegler (2009) kutatásaiban arról számol be, hogy a cégek forgalma átlagosan 15–20 százalékkal emelkedett a Chiemgauernek köszönhetően.

Mivel a papír- és számlapénz forgalma bizaalomra épül, igen fontos a rendszeres tájékoztatás. Nemcsak a helyi újságok és egy rendszeresen frissített honlap (www.chiemgauer.info) szolgálja ezt a célt, hanem különböző standokkal a helyi vásárokon is jelen vannak az önkéntes „bankárok” (Stipsicz, 2009). Minőségi előrelépést jelentett 2007-ben az elektronikus elszámolás bevezetése Regiocard néven (Ziegler, 2009). Kiderült, hogy ily módon azokat a nagyobb cégeket is be lehet vonni, amelyek soha

2. táblázat

NÉHÁNY, A CHIEMGAUERHEZ KAPCSOLÓDÓ STATISZTIKAI ADAT

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Magánfogyasztók száma	130	380	700	1097	1337	1713	1899
Termelők száma	100	250	380	540	631	607	587
Egyesületek, közösségek száma	5	15	50	98	158	179	200
Összes felhasználó	235	645	1 130	1 735	2 126	2 499	2 686
Chiemgauer-vásárlás (euróban)	68 286	198 991	349 917	548 947	840 775	1 065 820	1 286 244
Chiemgauer-visszaváltás (euróban)	58 286	175 662	333 138	534 709	766 430	922 898	1 145 750
Forgalomban lévő helyi fizetőeszköz (euróban)	10 000	33 329	50 108	64 346	165 648	308 570	449 064
ebből: elektronikus forgalom (euróban)	–	–	–	8 897	65 977	160 977	309 911
Regionális hozzájárulás mértéke (euróban)	3 000	8 200	15 312	27 583	38 321	46 145	28 384
Összes bevétel (euróban)	75 873	306 140	699 834	1 372 368	2 212 566	2 960 611	4 019 513
Termelők összköltsége (euróban)	3 030	16 150	24 056	38 071	58 368	85 298	107 336
Termelők összköltsége a bevétel százalékában (%)	3,99	5,28	3,44	2,77	2,64	2,88	2,67
Helyi valuta forgási sebessége (nap)	9,48	14,13	16,78	23,98	19,24	12,49	10,61
Euró forgási sebessége (nap)	6,84	6,77	6,32	6,42	6,29	6,22	5,11
Helyi valuta forgási sebessége/ euró forgási sebessége	1,39	2,09	2,66	3,74	3,06	2,01	2,08

Forrás: a szerző saját szerkesztése, 2010

nem fizetnek egymásnak készpénzzel. A német *Bundesbank* őrei több alkalommal is alaposan szemügyre vették a bajorok kísérletét, és arra jutottak, hogy a Chiemgauer nem veszélyezteti az eurót (Stipsicz, 2009).

A HELYI VALUTARENDSZER LEHETŐSÉGEI MAGYARORSZÁGON

Kétségtelen, hogy 2008 közepe óta a pénzügyi válság, annak minden előzményével és következményével nagymértékben befolyásolja gazdaságunkat, gazdálkodásunkat. Sokak számára most válik igazán világossá, hogy a világ pénzügyi rendszere mennyire komplex és átláthatatlan. A válság miatt a pénz szerepe és jelentősége újra az érdeklődések keresttűzébe került, mivel minden gazdálkodó célja a recesszió következményeinek enyhítése. A XXI. század kezdete óta a turbulenssé váló globalizációs folyamatok jól átgondolt és diverzifikált regionális stratégiák kialakítását teszik szükségessé. Ilyen környezetben megfelelő stratégia lehet a helyi valutarendszerre való támaszkodás, amely nagymértékben hozzájárulhat a kedvezőtlen hatások csillapításához.

Felvetődik a kérdés, hogy Magyarországot ki lehet-e emelni a gazdasági válság csapdájából a helyi fizetőeszköz alkalmazásának módszerével. Egyre gyakrabban hallunk a pilisi Korona, a soproni Kékfrank, a szolnoki Zöld Forint formálódó kezdeményezéseiről. A regionális gazdaságélénkítőnek szánt projektekhez nagy reményeket fűz a helyi gazdasági élet, bár sokan aggályosnak tartják azokat. Mindegyik kezdeményezés a jelenlegi gazdasági helyzetben kényszerpályaként értelmezhető, de egy-egy helyi pénz bevezetése a válságból kivezető út is lehet bizonyos közösségek számára! A sokat emlegetett gazdaságélénkítésnél azonban valójában többről van szó: a létfenntartási piac megszervezéséről és az önfenntartóvá válás lehetőségéről.

Sopron és a Kékfrank

Hazánkban a soproni HA-MI-ÖSSZEFOGUNK európai szövetkezet néven született meg az első olyan gazdasági szövetkezet, amely a helyi jegyrendszer által egy régió, ráadásul határtérség felemelkedését tűzi ki célul. A szövetkezetbe tehát a határ másik oldaláról is bekapcsolódtak a gazdasági szereplők.

A HA-MI szövetkezet a helyi fizetőeszköz bevezetésével segíteni kívánja a Sopron környéki vállalkozásokat, így biztonságos, teljes mértékben fedezettel rendelkező és bizalmat erősítő csereeszközt teremtettek. A koncepció szerint javulhat a vállalkozások likviditási helyzete, s az igények, szükségletek kielégítése, a kapacitások kihasználása magasabb szinten valósulhat meg, amelynek eredményeképpen helyben több szolgáltatás és áru cserélhet gazdát (HA-MI, 2009a).

A Kékfrankot jogi értelemben a HA-MI szövetkezet hozza forgalomba, a szövetkezeti tag utalványaihoz pedig a kibocsátó szövetkezet által megbízott takarékszövetkezetben juthat hozzá, amely a Kékfrank forintellenértékét kamatoztatja. A kamatbevételt a szövetkezet és a tagok megosztják egymás között. A Kékfrank nemcsak papíralapon indul útjára, hanem elektronikusan is.

Mivel a Kékfrank maga nem kamatozik, ezért nem áll senkinek érdekében azt felhalmozni, ebből adódóan gyorsabban foroghat, mint a nemzeti pénz és felpörgetheti a helyi gazdasági életet, ha a felhasználók egymás közötti cseréket ebben bonyolítják. Ha a Sopron környéki polgárok vásárlásaikat Kékfrankkal bonyolíthatják le, a régióban működő, szintén szövetkezeti tag vállalkozások forgalmát növelik, hiszen ők is a pénzhelyettesítő elfogadói (HA-MI, 2009a). További lehetőségként a valuta felhasználható a munkatársak, alkalmazottak többletjuttatására is. Ebben az esetben a magánszemélynek nem kell szövetkezeti tagnak lennie, mert az egyén alkalmazója a helyet-

tesítő eszköznek és nem elfogadója. A szövetkezet erkölcsi sikerében minden támogató osztozik, hasznából azonban csak a tagok, az elfogadórendszerhez tartozók és a Kékfrank használói részesülnek (HA-MI, 2009b).

A Kékfrank-utalvány tehát olyan pénzhelyettesítő, amely a magyar forint mellett cse-reeszközként szerepel, és amely az uniós, valamint a magyar jogrend szerint működik (HA-MI, 2009b). Korábban a cégbíróságon, a Magyar Nemzeti Banknál és a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeleténél alaposan megvizsgálták a beadványt, és mindent megfelelőnek találtak. A következőkben a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletének (továbbiakban: felügyelet) helyi fizetőeszközökkel kapcsolatos álláspontját ismertetem.

A helyi valuta jogszabályi háttere Magyarországon

A helyi pénzek kibocsátása és a kapcsolódó nyilvántartás-vezetés, illetve a fizetések elszámolása a pénzforgalmi szolgáltatási tevékenységet érintheti. A vonatkozó szabályok a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény (hpt) 2. számú mellékletének I/9. és I/9.1. pontjaiban található. Eszerint pénzforgalmi szolgáltatásnak minősül „a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz⁶ – ide nem értve a csekk és az elektronos pénzeszköz – kibocsátása” [1996. évi CXII. törvény I./9.1. e) pont]. Azonban „az olyan eszközökön alapuló szolgáltatások, amelyek kizárólag a kibocsátó által használt létesítményekben vagy a kibocsátóval kötött megállapodás alapján a szolgáltatók korlátozott körű hálózatában, vagy korlátozott körű áruk vagy szolgáltatások ellenértékének kiegyenlítésére használhatók” [1996. évi CXII. törvény I/9.1. k) pont] nem minősülnek pénzforgalmi szolgáltatásnak. Amennyiben az idézett pontban lévő kivétel szabály (korlátozott

körűség) megvalósul, akkor a helyi pénz kibocsátása nem minősül pénzforgalmi szolgáltatásnak, így a tevékenység szabadon végezhető. Ellenkező esetben viszont csak a pénzforgalmi intézményi (vagy hitelintézeti) formában, a felügyelet tevékenységi engedélye birtokában lehet e tevékenységet folytatni. A korlátozott körűség fennállásának feltételeit – akár az üzlethálózat zártkörűségére, akár a megvásárolható áruk nagyságrendje, akár a fizetőeszköz felhasználhatóságának regionális volta tekintetében – a felügyelet minden esetben egyedileg vizsgálja és a részletes tényállásleírás, valamint a rendelkezésre bocsátott szerződéstervek áttanulmányozása alapján dönti el, hogy egy adott fizetőeszköz beletartozik-e ebbe a körbe vagy sem. A legtöbb konstrukció összetettsége okán természetesen nemcsak 9. e) pont szerinti szolgáltatás, hanem a 9. a)–c) pontokban szereplő pénzforgalmi szolgáltatások is szóba jöhetnek. A hazai előírások szerint az elektronikus és papíralapú utalványoknak 100 százalékos, valódi likvid pénzfedezettel kell rendelkezniük. Ez a fedezet lehet forint vagy euró is.

Általánosságban tehát nem készült és nem is lehet szabályt készíteni a kibocsátásra vonatkozóan, minden helyi valutarendszer létrehozásával kapcsolatos iniciatívát egyedileg kell vizsgálni és elbírálni. Ha a korlátozott körűség megvalósul, akkor megnyílhat az út a kezdeményezés megvalósítása előtt. A soproni Kékfrank kezdeményezése tekintetében a szövetkezeti forma biztosítja a szervezeti korlátozottságot. Mivel a Kékfrank számára a törvényi feltételek adottak, azaz a kezdeményezés a Magyar Köztársaság jogrendjébe beilleszthető, ezért jogi formát öltött 2009 decemberében.

A Kékfrankhoz hasonló kezdeményezések napjainkban egyre szélesebb körben bontakoznak ki Magyarországon, igaz, a hasonló elképzelések konstrukciói még nincsenek olyan stádiumban, mint a soproni valutarendszer.

ÖSSZEZEGÉS

A helyi erőforrás-kiáramlás fékezésének és a hosszú távú versenyképesség biztosításának egyik leghatásosabb eszköze a helyi fizetőeszközök alkalmazása. Ez a jelenség ugyan hazánkban teljesen újnak számít és hazai jogi háttere még nem megfelelően kidolgozott, de több európai példán látni, hogy megfelelő felkészültséggel, illetve a lakosság és a gazdálkodó szervezetek aktív közreműködésével reális alternatívát kínál a helyi fejlesztésekhez. Bármely olyan társadalmi-gazdasági kísérletnek, amely a településkörnyéki kö-

zösségek romló vagy stagnáló életkörülményeinek javítását tűzi célul, támogatást kell élveznie magasabb döntéshozói szinten is. Alapvető kérdés továbbra is, hogy miként viszonyul az állam és az uralkodó közgazdasági irányzat mindehhez.

Véleményemet elsősorban a regionális gazdasági folyamatok szemszögéből fogalmazom meg, ami arra enged következtetni, hogy támogatni kell a Chiemgauerhez és Kékfrankhoz hasonló elképzeléseket, mert a lokális gazdaság fejlődését támogatják. A pénzügyi és jogi oldalról támasztott aggályokkal egyetértek, és mielőbbi megoldásukat sürgetem.

JEGYZETEK

¹ A funkcionális (analitikus) régiók olyan régiótípusok, amelyeket az elemzési szükségletek szerint alakítanak ki. A kategorizálás alapulhat a természeti-környezeti vagy társadalmi-gazdasági jellemzőkön. Ennek ellentéte a normatív régió, amely politikai akaratot fejez ki, rögzített határokkal rendelkezik, s lényegesek a történelmi tényezők a közigazgatási egységekről történő közmegegyezéshez (Lengyel – Rechnitzer, 2004).

² A lokális gazdaságfejlesztés oldaláról a lehetséges támogatandó szektorok a célpiacok és a jövedelemforrások elérő sajátosságai szerint lehetnek bázis-, helyi vagy erőforrásfüggő szektorok. A bázisszektor a régió kívüli keresletet elégíti ki, s a külső kereslet alapján erőteljes növekedésre képes. A helyi szektor a térségen belüli keresletet elégíti ki, növekedését a helyi fizetőképes kereslet nagysága határozza meg, amely általában korlátozott. Az erőforrásfüggő szektor az előbbi két szektor kombinációja. A kereslet egy része helyi, tehát korlátozott, másik része külső jövedelem, így bővülésre ad lehetőséget (Lengyel, 2010).

³ A vonatkozó irodalom nem használja egységesen a lejáratú idő fogalmát, egyes – főleg angol – szakirodalmakban ugyanis előfordul, hogy negatív kamatként emlegetik. Mivel többnyire a német szakirodalom szolgált vonatkozásul a tanulmány megírásához, ezért a továbbiakban a „lejáratú idő” kifejezést használom.

⁴ A valuta előfutáraként tekinthető egy szűkebb körben használt utalvány, a *Physiokratisches Geld*, amely az 1920-as évek közepén jelent meg. A valuta elnevezése utal az elméleti részben érintett fizikokratizmusra.

⁵ Egyik megoldás sem a közösségi szellem előmozdításának irányába hat.

⁶ Késpénz-helyettesítő fizetőeszköz lehet csekk, elektronikus pénzeszköz, vagy a pénzforgalmi szolgáltató és az ügyfél keretszerződésében meghatározott olyan személyre szabott dolog, amely lehetővé teszi az ügyfél számára a fizetési megbízás megtételét. [1996. évi CXII. törvény I/5.1.]

IRODALOM

GESELL, S. (1958): *The Natural Economic Order*, (Revision of the 1929 edition). P. Owen, London

HOFFMANN, T. (2010): *How can Local Currencies enhance Economic Activity in Communities?* Oxford Business School, Oxford

KENNEDY, M.– LIETAER, B. A. (2004): *Regionalwährungen*, Riemann, München

LADOS M. – RECHNITZER J. (2004): *A területi stratégiáktól a monitoringig. Módszertan, gyakorlati praktikumok*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs

- LENGYEL I. (2010): *Regionális gazdaságfejlesztés. Versenyképesség, klaszterek és alulról szerveződő stratégiák*, Akadémiai Kiadó, Budapest
- LENGYEL I.– RECHNITZER J. (2004): *Regionális gazdaságtan*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs
- LIETAER, B. A. (1999): *Das Geld der Zukunft*, Riemann, München
- MÁTYÁS A. (2004): *A korai közgazdaságtan története*, Aula Kiadó, Budapest
- SAMUELSON, P. A. – NORDHAUS, W. D. (2003): *Közgazdaságtan*, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest
- SCHRÖDER, R. F. H. (2006): Community Exchange and Trading Systems in Germany. *International Journal of Community Currency Research*, 10. pp. 24–42
- SODER, N. T. (2008): Community Currency: An Approach To Economic Sustainability In Our Local Bioregion. *International Journal of Community Currency Research*, 12. pp. 24–52
- STIPSICZ K. (2009): Európai pénz helyett városi valuta. *Haszon Magazin* (március 3.)
- ZIEGLER, F. (2009): *Konzept, Umsetzung und Akzeptanz einer Regionalwährung am Beispiel des „Chiemgauer“*. Diplomarbeit, Universität Passau Philosophie Fakultät, Bernau am Chiemsee
1996. évi CXII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról
- HA-MI (2009a): Gazdaságélénkítés helyi pénz segítségével. Online: <http://www.kekfrank.hu/irottdok.php>.
- HA-MI (2009b): Kékfrank társadalompolitikai vetület. Online: <http://www.kekfrank.hu/irottdok.php>.